

Annette Arlander, Esitys tilana ja tila esityksenä

– – Kun esitystilaksi valitaan löydetty tila voidaan pyrkiä eräänlaisen valmiiksi tehdyn (*ready made*) lavastuksen käyttöön eli tilan hyödyntämiseen lähes sellaisenaan. Voidaan myös pyrkiä rakentamaan esitys, jossa paikka on esityksen aihe, tai joka jossakin muussa mielessä on paikkasidonnainen (*site specific*), paikkaerityinen, tiettyyn tilaan (ja tietystä tilasta) tehty. Tai sitten syyt löydetyn tilan käyttöön voivat olla selvemmin käytännölliset; tilassa liikkuvaa tai katsojat ympäröivää esitystä on usein hankala tehdä kiinteästi organisoiduissa teatteritiloissa. Jos taiteilijan tehtäväksi ajatellaan toimiminen katseen paikan osoittajana", en osaa kuvitella montakaan tärkeämpää kohdetta, johon olisi syytä kiinnittää huomiota kuin ympäristö, jossa eletään, mutta joka useimmiten huomaamattomana sivuutetaan. Ajattelin, että vaihtuvat ja keskenään erilaiset esityspaikat voisivat antaa vihjeen katsoa esitystä myös ympäristön kautta. Siirtyminen esityspaikasta toiseen voisi auttaa halukkaita näkemään esityksen metaforana siitä miten jokainen on maailmassa – ja maailma hänessä. – –

Esityksen tilaa lähestytään yhtäältä merkityksiä luovana paikkana sekä fyysisen esitystilan että tekstin kuvaamien tilojen tasolla, toisaalta esittäjien ja katsojien välisinä tilallisina suhteina. Tilaa tarkastellaan käsitteiden "faktinen tila" ja "fiktio tila", "esittämistilanne" ja "esitysmaailma" avulla. Esityksen yleisösuhte ajatellaan muodostuvaksi tilan näyttämö-katsomo -suhteesta, tekstin puhuttelutavasta ja valitusta esittäjä-katsoja -suhteesta. Työssäni kuvasin sekä prosessia tekstistä tilaksi että prosessia paikasta tekstiksi. Keskeisenä ajatuksena oli, että elävä esitys tapahtuu tilana, luo tilan, tilanteen tai maailman. Tila voi olla kiinnostava lähtökohta esitystä hahmotettaessa. On mielekästä ajatella tilaa yhtäältä tilallisina suhteina, toisaalta merkityksiä ja mielikuvia luovana paikkana.

Mielikuvia ja merkityksiä luovana paikkana tila voidaan ymmärtää myös esityksen kontekstina, asiayhteytenä tai viitekehystenä. Esitystilaa ja -paikkaa voi käyttää paitsi esitystapahtuman perusvireen tukena myös esityskomposition perusmateriaalina. Esitystilan merkityksestä ja teatteritilasta viestinä on Suomessa puhunut erityisesti työni ohjaajana toiminut professori Ralf Långbacka. Itse olen tutkinut ennen muuta niin sanotun löydetyn tilan käyttöä sekä valmiiksi tehdynä lavastuksena että paikka-erityisen (tiettyyn tilaan tehdyn) esityksen aiheena. Usein esimerkiksi paikan menneisyyteen liittyvät asiat ovat olleet erityisen kiinnostavia.

Mutta mahdollisuudet käyttää tilan merkityspotentiaalia ovat hyvinkin moninaiset, mikäli yksittäisen paikan uniikille ominaislaadulle voidaan antaa tilaa. Tilaa ja paikkaa voi käyttää paitsi esityksen muodon, rakenteen ja yleisösuhteen tasolla, myös materiaalivalintojen perustana ja esityksen keskeisenä temaattisena ideana, aiheena. Tietty paikka tai ympäristö voi olla kiinnostava lähtökohta myös tekstiä hahmotettaessa, kuten Venetsia ja siihen liittyvät tarinakerrostumat kuunnelmasarjassani *Via Marco Polo I– III*.

– – Ympäristönomainen tilaratkaisu ei sinänsä edellytä ympäristön huomioimista, vaan pikemminkin ympäristön luomista. Sellainen voidaan luoda eri tavoin, esimerkiksi pääosin olemassaoleviin tiloihin, kuten esityssarjassa

Joitakin keskusteluja I-X tai keinotekoiseen esitysympäristöön kuten esitys *Jos talviyönä matkamies*, Kaapelitehtaan Merikaapelihalliin rakennettuun labyrinttiin.

Esitystä voi tarkastella kuvitteellisen ja todellisen tilan yhdistelmänä. – – tämä kuvitteellisen ja todellisen välinen skaala tulisi ymmärtää kahdella eri tasolla; yhtäältä fiktion tilan ja faktisen tilan, toisaalta esity maailman ja esittämistilanteen välisenä. Toisin sanoen yhtäältä paikan merkitysten ja toisaalta esittäjä-katsoja -suhteen tai esittämistavan tasolla.

Myöhemmin toiveeni oli yhdistää nämä kaksi lähestymistapaa, esimerkiksi käyttämällä ympäristönomaista tilaratkaisua esityksessä, jossa esityspaikka olisi samalla myös tekstin lähtökohta. – – Halusin pohtia paikan merkitystä paikkana, myös sen esteettisiä kvaliteetteja. Ei pelkästään niin, että tehdään Lönnrotin syntymäkodissa kuvaelma Lönnrotin elämästä. Lähtökohtana ei olisi mitä jossain paikassa on tapahtunut, vaan vaikkapa se että tässä on nyt tammia ja poppeleita. Mitä tarinoita tammista ja poppeleista syntyy? Miten kuvitteellinen tila ja todellinen tila yhdistyvät esity maailmaksi juuri tässä paikassa missä nämä puut ovat?

Installaatio ja ”sisällä oleminen”

Samoihin aikoihin yritin ymmärtää mediatutkija Margaret Morsen esittelemää eroa presentaation (tässä nyt) ja representaation (siellä silloin) taiteiden välillä – – . Esitys tapahtuu jossakin paikassa, kertoo usein toisista paikoista, mutta ennen kaikkea se luo tilan, tilanteen, maailman. Jo esittäjien ja katsojien välille syntyy välttämättä tilallinen suhde. Elävä esitys toteutuu tilana. – –

Morsen mukaan installaatiossa taiteilija poistuu tapahtumapaikalta ja kävijä ”esittää” (suorittaa) teoksen itse hänen sijastaan. – – Mutta mitä ”sisällä oleminen”, tilasuhteen kautta kokeminen tarkoittaa? Installaatiotaiteen lähtökohtana on, että teos koetaan ei vain mielen vaan myös ruumiin kautta. Esitysten kohdalla katsojan fyysinen liike, kokemus tilasta tai tietoisuus omasta ruumiillisuudestaan sivuutetaan usein esitykseen keskittymistä häiritsevinä häirtatekijöinä, eikä niitä ajatella tarkoituksellisenä esityksen osana. Esitystapahtuma on kuitenkin periaatteessa moniaistinen, kokonaisvaltainen, ympäristönomainen ja tilallinen – kuten installaatiokin.

Täällä missä

Esityssarjassa, jonka työnimi oli *Täällä missä...* halusin käyttää hyväksi aiempia kokemuksiani sekä aiheen että työmenetelmän tasolla siten, että ottaisin tietyn paikan sekä tekstin että esityksen lähtökohdaksi. - - Onnistuin lopulta toteuttamaan toiveeni yhdistää ympäristönomainen tilaratkaisu ja paikkaerityinen (tiettyyn tilaan ja tietystä tilasta tehty) esitys Harakan saarella lokakuussa 2000. Se tapahtui installaatioiden tai pienoiskuunnelmien sarjassa *Missä kivi puhuu* ja esityksessä *Maailman ääri – missä kivi puhuu*, josta tehtiin myös samanniminen kuunnelma. – – Esitys muodostui sarjaksi äänitiloja saaren vanhoissa kasemateissa tai ruutikellareissa, jotka Helsingin Ympäristökeskus oli vasta kunnostanut näyttelytiloiksi ja ajoittui lokakuulle, osana Helsinki 2000-tapahtumia saarella.

Lue koko artikkeli Arlander, Annette, Esitys tilana ja tila esityksenä. Teatteri
6/2001, 12–15.

--